

به نامش و به یادش

سوزن دوزی های آسیای میانه

با محوریت بخارادوزی

شیوا تیرایی نظری

www.ketab.ir

سرشناسه: شیوا تیرایی نظری؛ ۱۳۵۳-

عنوان و نام پدیدآور: سوزن‌دوزی‌های آسیای میانه با محوریت بخارادوزی / شیوا تیرایی نظری ویراستار صوری و ادبی: مهران ارّه‌چی؛ ۱۳۵۳-

مشخصات نشر: تهران: دیبای دانش، ۱۴۰۱.

مشخصات ظاهری: ۱۷۰ ص. مصور. شابک: ۸-۴۰-۶۴۴۴-۶۲۳-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابخانه: ص. ۱۶۵-۱۷۰

موضوع: سوزن‌دوزی - آسیای مرکزی / Needlework-Asia, Central

موضوع: گل‌دوزی - آسیای مرکزی / Embroidery- Asia, Central

رده‌بندی کنگره: TTV۰۵

رده‌بندی دیویی: ۷۴۶/۴

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۵۷۹۱۴

www.ketab.ir

عنوان: سوزن‌دوزی‌های آسیای میانه با محوریت بخارادوزی

نویسنده: شیوا تیرایی نظری

ویراستار: مهران ارّه‌چی

صفحه‌آرا: مهتاب سلیمی

طراح جلد: سید ایمان غفاری نسب

نوبت و تاریخ چاپ: اول ۱۴۰۱

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ: کریمی

قیمت: ۶۸۰۰۰ تومان

نشانی: تهران، میدان انقلاب، ابتدای کارگر جنوبی، کوچه رشتچی، پلاک ۱۴، واحد ۴.

☎ ۰۲۱۶۶۹۲۲۰۲۷

☎ ۰۹۱۲۴۸۵۹۵۶۴

🌐 www.Dibayedanesh.ir

✉ Diba_Danesh10904@yahoo.com

📠 Telegram.me/diba_danesh

📷 Instagram.com/Dibayedaneshpub

کلیه حقوق این کتاب متعلق به نشر دیبای دانش است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست

۱۱.....	پیشگفتار
۱۵.....	فصل اول / دانش سوزن‌دوزی
۱۵.....	درآمدی بر هنر سوزن‌دوزی
۱۶.....	سوزن‌دوزی، صنعت و سنت
۱۷.....	بررسی دیدگاه‌های متفاوت درباره سنت
۱۸.....	تعریف علمی سوزن‌دوزی
۱۹.....	فرهنگ ارتباطات و سوزن‌دوزی
۲۰.....	القبای جهانی سوزن‌دوزی
۲۱.....	نمونه‌ای از طبقه‌بندی‌های بین‌المللی سوزن‌دوزی
۲۳.....	قدمت سوزن‌دوزی در جهان
۲۵.....	تعریف سوزن
۲۸.....	پارچه و سایر زمینه‌های سوزن‌دوزی
۳۳.....	فصل دوم / آسیای میانه و ماوراءالنهر
۳۳.....	جغرافیای آسیای میانه و ماوراءالنهر
۳۶.....	جغرافیای ماوراءالنهر
۳۸.....	منسوجات آسیای میانه
۳۸.....	سوزن‌دوزی در آسیای میانه
۴۱.....	تاجیکستان
۴۳.....	چکن‌دوزی
۴۶.....	زردوزی
۴۸.....	درواز
۵۰.....	سوزن‌دوزی‌های اقوام لاکای ازبک

۵۱	ایلیگیچ
۵۴	سه گوشه
۵۵	اُکباش
۵۶	قزاقستان
۵۶	سوزن دوزی های قزاقستان
۵۶	کسته
۵۷	توشکیز
۵۷	یورت
۵۹	سیرماک
۶۰	نقوش سوزن دوزی قزاقستان
۶۳	قرقیزستان
۶۳	سوزن دوزی قرقیزستان
۷۰	ترکمنستان
۷۳	سوزن دوزی ترکمنستان
۷۴	نخ و پارچه در سوزن دوزی ترکمنستان
۷۵	آسمالیق
۷۶	حرز یا تعویذ
۷۸	کیف پول یا دعا
۷۸	کیف های چهار گوش
۷۹	دیوار پوش ها
۸۱	ازبکستان
۸۳	سوزن دوزی های ازبکستان
۸۵	کلاه و سرپوش در ازبکستان
۸۵	توبتیکا و دوپپا
۸۸	کارا کالپاک
۸۹	منسوجات سوزن دوزی کارا کالپاک

۹۳	فصل سوم / فصل مشترک سوزن دوزی ها آسیای میانه
۹۳	بخارادوزی
۹۳	نخ و پارچه بخارادوزی

۹۵	تکنیک‌های دوخت بخارادوزی
۹۶	بررسی کیفی نمونه‌های موجود منسوجات بخارادوزی
۹۶	جغرافیای مکانی سوزنی و بخارادوزی
۹۷	بخارادوزی در ایران
۹۷	تقسیم‌بندی و تمایزهای منسوجات بخارادوزی
۹۸	سوزنی
۹۹	نیم‌سوزنی
۹۹	بارپوش یا بالین‌پوش
۱۰۰	جانماز
۱۰۰	روتشی و رختخواب‌پوش (جای پوش)
۱۰۰	گهواره‌پوش
۱۰۰	صندلی‌پوش
۱۰۱	تخیه‌پوش
۱۰۱	لالی‌پوش
۱۰۱	دستارخوان
۱۰۲	فلسفه فرهنگی و اجتماعی منسوجات بخارادوزی
۱۰۳	قدمت و تاریخچه بخارادوزی
۱۰۵	جغرافیای بخارا و شواهد تاریخی پارچه‌های زمینه سوزنی در ادوار تاریخی
۱۱۰	شواهد تاریخی درباره بخارادوزی
۱۱۳	بخارادوزی‌های ازبکستان
۱۱۴	سوزنی‌های بخارا
۱۱۵	سوزنی‌های سمرقند
۱۱۶	سوزنی‌های شهرسبز
۱۱۷	سوزنی‌های نوراتا
۱۱۸	سوزنی‌های تاشکند
۱۱۸	نوع اول: فلک
۱۱۸	نوع دوم: گلکوریا
۱۲۰	سوزنی‌های فرغانه
۱۲۱	بخارادوزی تاجیکستان

هنر و صنایع دستی، علاوه بر کاربردشان که اصل ذاتی آن‌هاست، زمینه‌ای را برای بازنمایی بینش یک ملت فراهم کرده‌اند. شکل‌گیری آثار و تزئینات به کار رفته در هنر و صنایع دستی، روئایی را تشکیل می‌دهد که بیانگر مفاهیمی عمیق از فرهنگ مردمان آن قوم و یا سرزمین است. وجود چنین آثاری در بیشتر هنرهای سنتی به وضوح قابل درک است.

از دیدگاه نگارنده، هنر سوزن‌دوزی در جایگاه هنری سنتی، صنعت نیز به شمار می‌رود. این هنر عامه که در مباحث کتاب شرح داده خواهد شد، یکی از آثار بیانگر تمدن و فرهنگ اقوام و ملیت‌ها در طول تاریخ بوده و هست.

افزون بر آن، گاه نیز در قالب صنعت، ابزاری برای سیاست‌ها و تحولات اجتماعی به شمار می‌رفته و بر تحولات اجتماعی، سیاسی و جغرافیایی تأثیر می‌گذاشته و از آن‌ها تأثیر می‌پذیرفته است. بررسی جنبه‌های انسان‌شناسانه، جامعه‌شناسانه و علمی هنر سوزن‌دوزی، امری است که از نظر رویکرد تخصصی به این هنر، مهم جلوه می‌نماید. به بیانی دیگر، پرداختن به مباحث علمی مرتبط با هنر سوزن‌دوزی، از جمله علوم زیبایی‌شناسی، نمادشناسی، اسطوره‌شناسی، مردم‌شناسی و علوم تجربی مانند شیمی و شاخه‌های مرتبط با شیمی رنگ، شناخت خواص الیاف، زمین‌شناسی و... سبب ارائه دیدگاه‌های دقیق‌تر در شاخه دانش سوزن‌دوزی خواهد شد؛ دغدغه نگارنده که سبب به رشته تحریر درآوردن این کتاب شد.

در بررسی تاریخچه و داستان سوزن‌دوزی‌ها، ناگزیریم تاریخ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی اقوام و ملیت‌های ساکن در منطقه‌شان را بررسی و تحلیل کنیم؛ چراکه تاریخ سیاسی و اجتماعی و چگونگی تحول‌های آن، مسیر تغییر و دگردیسی سوزن‌دوزی‌ها را نیز مانند هنرهای دیگر، نمایان و

آشکار می‌سازد.

در تحلیل نقوش، نمادها و آرایه‌های به کار رفته در سوزن‌دوزی‌های آسیای میانه، به انطباق بین نقوش سوزن‌دوزی‌ها با سنگ‌نگاره‌ها و بناهای باستانی و تاریخی، آثار مکشوفه در حفاری‌های باستان‌شناسی، مهرها و زیورآلات، منسوجات، نقاشی‌ها و دیوارنگاره‌های آن مناطق پرداخته شده است؛ زیرا سوزن‌دوزی حاصل نگرش قومی، ملی، آیینی، اساطیری، اجتماعی و سیاسی مردم در اعصار و برهه‌های مختلف تاریخی است.

طی جست‌وجو در زمینه ذکرشده، به رد پای مهاجرت‌ها و بده‌بستان‌های فرهنگی، تاریخی و اجتماعی با سایر ملل برمی‌خوریم و شاهد در هم آمیختگی قومی و نژادی و در نتیجه، تأثیرپذیری و تأثیر بخشی این هنر در مناطق مختلف بوده و هستیم. این امر، در ایجاد یا دگرگونی تکنیک‌های دوخت و نقوش و کاربرد سوزن‌دوزی‌های این مناطق دخیل بوده و هست.

در این کتاب، تحلیل سوزن‌دوزی‌های آسیای میانه با محوریت بخارادوزی که فصل مشترک سوزن‌دوزی‌ها در این منطقه است، بررسی و نگارش شده است. علاوه بر این، در مبحث سوزن‌دوزی‌های آسیای میانه صرفاً به آن دسته از منسوجات کاربردی اشاره شده که مزین به سوزن‌دوزی هستند.

در مبحث سوزن‌دوزی روی البسه قومی و ملی— که بخش عمده‌ای از کاربرد سوزن‌دوزی را شامل می‌شود— به قسمت‌هایی از البسه اشاره شده که سوزن‌دوزی شاخص اصلی تزیینات و شناخت آن‌ها است.

نگارنده، بررسی نقوش بخارادوزی را با نگاه به پیشینه اعتقادات و باورهای ساکنان این منطقه و تأثیر احتمالی نوع باورها بر نقوش، مورد توجه قرار داده است؛ با این دیدگاه که آنچه در ذات هنر نهفته است، اندیشه‌ها، باورها، اعتقادات و بنیادهای فکری، با خلق اثر، صورتی قابل رؤیت می‌گیرد، تجسم می‌یابد و بروز می‌کند.

این اندیشه‌ها، گاه واقع‌گرایانه و گاه در قالب نمادها و نقوش نمادین متصور می‌شوند و آنچه بر اندیشه‌ها و باورهای خالق آثار تأثیرگذار است، سنت‌های کهن، ساختارهای اجتماعی، تحولات سیاسی، تجلیات دینی، آرمان‌ها و آرزوها و لایه‌های متعدد و متنوع بینش‌های قومی و ملی است.